

*Катарина Арсић**

Правни факултет Универзитета у Београду

УГОВОР О ЗАБРАНИ НУКЛЕАРНОГ ОРУЖЈА – ПОЛОЖАЈ, ПРИМЕНА И ЗНАЧАЈ

Сажетак

Иако се сматрало да ће Уговор о забрани нуклеарног оружја представљати крај ере развоја ове врсте оружја и претњи нуклеарним ратом, то се није догодило. У раду се анализирају главни аспекти овог документа, његове предности и мане. Такође, упоредним методом покушаћемо да утврдимо однос овог уговора са осталим изворима међународног јавног права, пре свега уговорима који се могу односити на примену нуклеарног оружја, али и обичајима. Посебан осврт направићемо и на утицај Саветодавног мишљења Међународног суда правде о легалности употребе нуклеарног оружја на ставове држава о дозвољености употребе нуклеарног оружја. На самом крају, узимајући у обзир актуелне политичке и друштвене околности у међународним односима и мишљења теоретичара међународног јавног права, покушаћемо да одговоримо на питање зашто је овај уговор ипак важан, јер нуклеарно оружје јесте карта на коју играју нуклеарне силе, посебно у погледу потенцијалне употребе у случају самоодбране.

Кључне речи: Уговор о забрани нуклеарног оружја, међународни обичаји, нуклеарне силе, међународно хуманитарно право, денуклеаризоване зоне

* Имејл адреса: katarina.arsic16@gmail.com.

УВОД

Уговор о забрани нуклеарног оружја испреговоран је и усвојен под окриљем Уједињених нација 2017. године, а у јануару 2021. године је ступио на снагу. Уговор су потписале 93, а ратификовало га је 70 држава чланица Уједињених нација (United Nations 2021a). Основна идеја за доношење овог документа јесте да се до потпуног елиминисања нуклеарног оружја дође путем правно обавезујућег уговора, који би државама био својеврстан притисак да му приступе (Onderco 2017, 393). Овај споразум је био виђен као једна логична етапа у којој би после уговорне забране употребе противпешадијских мина и касатне муниције, требало забранити и нуклеарно оружје, због хуманитарних разлога, али и чињенице да би употреба нуклеарног оружја имала катастрофалне последице за људе и животну средину, а сматра се највише бруталним и нехуманим средством ратовања (Rietiker 2017, 22-23; Lopičić-Jančić i Vasić 2023, 220).

Од првог коришћења ове врсте оружја у Другом светском рату воде се полемике о дозвољености употребе нуклеарног оружја у току оружаног сукоба према нормама међународног обичајног права (Sheldon 1996, 182). Нуклеарно оружје је деценијама уназад био симбол поноса и гарант заштите суверенитета држава које су развијале своје нуклеарне капацитете. Временом су схватиле да би његова евентуална неселективна употреба могла да остави последице не само на целу планету, већ и да доведе у питање опстанак људске врсте (Sinha 2019, 81).

Међутим, упркос доношењу Уговора о забрани нуклеарног оружја, процес његовог елиминисања не иде лако, имајући у виду да му ниједна држава која поседује нуклеарно оружје још увек није приступила (Podvig 2021, 34) и питање је да ли ће и када. У том смислу, циљ је да у овом раду покажемо зашто је Уговор о забрани нуклеарног оружја као правнообавезујући уговор важан, шта он предвиђа и модалитете спровођења, а за то ћемо најпре користити језичко тумачење одредби овог документа. Затим ћемо упоредним методом утврдити однос овог документа са другим изворима међународног јавног права – већ донетим уговорима који регулишу употребу нуклеарног оружја, уговорима који се баве разоружањем, али и уговорима који регулишу оружане сукобе. Кратко ћемо се надовезати и на уговоре којима се формирају денуклеаризоване зоне. Потом ћемо размотрити однос Уговора о забрани нуклеарног

оружја са међународним обичајним правом и утицај Саветодавног мишљења Међународног суда правде о легалности употребе нуклеарног оружја на ставове држава које имају нуклеарно оружје. Затим ћемо покушати да одговоримо на питање да ли би одредбе Уговора о забрани нуклеарног оружја могле да постану део међународног обичајног права. И на крају, пробаћемо да сагледамо улогу и будућност овог документа јер нуклеарно оружје јесте карта на коју играју нуклеарне силе, посебно у контексту његове потенцијалне употребе у случају самоодбране.

УГОВОР О ЗАБРАНИ НУКЛЕАРНОГ ОРУЖЈА

Уговор о забрани нуклеарног оружја виђен је, како је већ наведено, као својеврсан притисак усмерен на државе које имају нуклеарно оружје да га елиминишу. Такође, због свог нехуманог и недискриминаторског дејства, ово оружје погађа широк круг цивилног становништва и постоје аутори који сматрају да је забрана претње и употребе нуклеарног оружја у складу са општом забраном претње и употребе силе према члану 4 (2) Повеље Уједињених нација (Thakur 2018, 87-88; TPNW/MSP/2022/6).¹ То се врло јасно примећује у преамбули Уговора о забрани нуклеарног оружја у којој се истиче забринутост због „катастрофалних хуманитарних последица“ које би произвело било какво нуклеарно оружје. Преамбула није окренута само заштити људских жртава, већ и последицама које би употреба нуклеарног оружја имала за животну средину, социоекономски развој, глобалну економију. Преамбула такође подсећа да је употреба нуклеарног оружја у супротности са нормама међународног јавног права током оружаног сукоба и правилима и принципима међународног хуманитарног права (Evans 2021, 56-57; Zimmermann 2021, 339).

Уговор о забрани нуклеарног оружја не дефинише појам нуклеарног оружја² или експлозивних нуклеарних направа, нити

¹ Члан 2(4) Повеље Уједињених нација: „Сви чланови се у својим међународним односима уздржавају од претње силом или употребе силе против територијалног интегритета или политичке независности сваке државе, или на сваки други начин несагласан са циљевима Уједињених нација.“

² То не значи да није било покушаја у неким ранијим периодима да се дефинише овај појам. Према Хрђазу, најпрецизнију дефиницију има Уговор о забрани нуклеарног оружја у Латинској Америци, који таквим оружјем сматра „било какву нараву која је способна за отпуштање нуклеарне енергије на

наводи или објашњава о каквом се оружју ради, већ само пропи-сује обавезе држава чланица у погледу његовог уклањања. Може-мо претпоставити да је дефиниција у документу изостала у наме-ри да се спречи енумерација због могуће злоупотребе оваквих или сличних направа која нису или не би биле обухваћене уговором. То примећује и Зимерман (*Zimmermann*) који констатује да Уговор о забрани нуклеарног оружја не дефинише који је тип нуклеарног оружја предмет уговора (*Zimmermann 2021, 352*), што није добро јер недостатак дефиниције може довести до спорова у вези са приме-ном или тумачењем уговора (*Lysenko and Ostarova 2022, 58*). Мо-жемо закључити да дефиниција није изостала случајно, већ да би се свака употреба или претња употребе нуклеарног оружја осује-тила и онемогућила.

Уговор у члану 1. садржи изричите забране уговорним стра-нама и то: развијање, тестирање, стицање, поседовање или склади-штење нуклеарног оружја или других нуклеарних експлозивних направа; преношење било каквог нуклеарног оружја или других експлозивних направа или контролисање таквог оружја или ек-сплозивних направа; коришћење или претњу употребом нукле-арног оружја или другим нуклеарним експлозивним направама; помагање, охрабривање или подстицање на учешће у било каквој активности забрањеној овим уговором; тражење или примање било какве помоћи, у било ком смислу за учешће у било којој активно-сти која је забрањена странама овог споразума; дозволу било каквог стационарања, инсталације или примене било каквог нуклеарног оружја или нуклеарне експлозивне направе на територији уговор-них страна или на било ком месту које је под њиховом јурисдик-цијом (*TPNW 2017, Art. 1*).

Треба нагласити да уговор, не само да предвиђа сарадњу др-жава уговорница у имплементацији овог документа, већ врло јасно предвиђа да страна уговорница која је користила или тестирала нуклеарно оружје треба да сноси одговорност за обезбеђење аде-кватне помоћи погођеним уговорницама за сврху помоћи жртвама и санацији животне средине и то без обзира на друге обавезе које има према међународном праву (*TPNW 2017, Art. 7*). Овај члан то посебно наглашава како би се спречило да државе као изговор за употребу нуклеарног оружја користе друге међународне обавезе

неконтролисан начин и која има групу особина које су адекватне употреби у оружаном сукобима“. Видети: Нгнјаз 2014, 118.

које су раније преузеле и на пример, врше тестирања нуклеарног оружја. Међутим, као што то Зимерман (Zimmermann) примећује, државе на које би се то највише односило нису уговорне стране овог документа (Zimmermann 2021, 342).³ Треба узети у обзир да има аутора који виде опасност и забринутост у овим одредбама, пре свега због прекомерног наметања обавеза (Mikhailenko and Verbitskaia 2017, 224). С друге стране, има и другачијих мишљења, а то је да ће државе уговорнице превасходно да сарађују и тако размењују искуства и успоставе међусобну координацију и одрживост током имплементације уговора (Borgie 2021, 8).

Овај уговор забрањује резерве (TPNW 2017, Art. 16), али с друге стране предвиђа могућност повлачења у случају ванредних догађаја у вези са предметом уговора који угрожавају више интересе државе. Повлачење ступа на снагу 12 месеци од дана обавештавања депозитара (генералног секретара Уједињених нација). Међутим, и након истека од 12 месеци, уколико је држава која се повлачи страна у оружаном сукобу, остаје везана овим уговором докле год је учесник у оружаном сукобу (TPNW 2017, Art. 17). То значи да наведена држава остаје везана овим уговором до окончања оружаног сукоба чак и после протока времена. Тиме се спречава злоупотреба могућности повлачења из Уговора у циљу учешћа у оружаном конфликту и евентуалне употребе нуклеарног оружја. Овакво решење је било предмет критика јер могућност повлачења из Уговора није у складу са циљевима и преамбулом овог документа у погледу хуманитарних последица услед употребе нуклеарног оружја, као и потребе за његовом потпуном елиминацијом (Karpełńska-Pręgoska 2020, 140). Можемо закључити да је могућност иступања из Уговора у случају „ванредних догађаја“ остављена као заштитна клаузула да би му све већи број држава, пре свега нуклеарних сила, приступио, што се упркос наведеном решењу, није догодило. Зимерман (Zimmermann) наводи да би можда једино правним нормама дозвољено иступање било у случају непосредног нуклеарног напада. Он такође доводи у питање оправданост рока од 12 месеци за ступање на снагу повлачења из споразума, јер сматра да држава не мора својом кривицом да буде увучена у оружани сукоб (Zimmermann 2021, 344). С друге стране, Еванс (Evans) сматра

³ Ниједна од пет сталних чланица Савета безбедности (САД, Кина, Русија, Велика Британија и Француска), као ни на пример Северна Кореја или Израел нису потписали Уговор о забрани нуклеарног оружја.

да би ванредни догађаји сходно члану 17. требало да се тумаче као „виши интереси“, односно да би државно оријентисани приоритети требало да буду изнад хуманитарних када је у питању самоодбрана и опстанак (Evans 2021, 61).

ОДНОС СА ИЗВОРИМА МЕЂУНАРОДНОГ ЈАВНОГ ПРАВА КОЈИ РЕГУЛИШУ УПОТРЕБУ НУКЛЕАРНОГ ОРУЖЈА

Када је у питању однос са другим међународним уговорима, Уговор о забрани нуклеарног оружја у члану 18. наводи да „имплементација овог Уговора неће утицати на обавезе које су државе потписнице преузеле у вези са постојећим међународним споразумима чији су потписници, уколико су те обавезе у складу са Уговором“ (TPNW 2017, Art. 18). То значи да ће уговори који су ступили на снагу пре уговора који забрањује нуклеарно оружје наставити да се примењују само ако њихове одредбе нису у супротности са овим новим уговором. У супротном, уколико дође до конфликта норми уговора о забрани нуклеарног оружја са неким ранијим уговором, превагу ће у складу са принципом *lex posterior derogat legi priori* имати Уговор о забрани нуклеарног оружја (Rietiker 2017, 30-31). У наредном делу ћемо размотрити однос Уговора о забрани нуклеарног оружја са осталим изворима међународног права који регулишу или чије би се одредбе могле односити употребу нуклеарног оружја.

Уговор о неширењу нуклеарног оружја

У односу на Уговор о забрани нуклеарног оружја, Уговор о неширењу нуклеарног оружја (потписан 1968, а ступио на снагу 1970 године) има ширу прихваћеност и још увек општији карактер - 191 држава је прихватила уговор (United Nations 2021b). Иако су уговор тада сачиниле три државе са нуклеарним наоружањем (САД, СССР и УК), њему су у међувремену, након Хладног рата приступиле и преостале две сталне чланице Савета безбедности – Кина и Француска (1992). Међу разлозима за доношење овог документа крајем '60-их година можемо навести –избегавање нуклеарног сукоба током Хладног рата, али и спречавање да се број држава које имају нуклеарно оружја повећа (Wirlich 1968, 1449-1450; Kapelańska-Pręgowska 2020, 142; United Nations 2021b). Уговор јасно

садржи правну (али и дискриминаторну) разлику између држава које имају и које немају нуклеарно оружје и прописује обавезе и за једну и за другу групу држава. У тренутку његовог доношења само сталне чланице Савета безбедности су имале нуклеарно оружје (Docherty 2018, 9). Уговор јасно дефинише да се нуклеарним силама сматрају оне државе које су производиле или су користиле нуклеарно оружје или нуклеарне експлозиве пре 1. јануара 1967. године (Huntmans 2010, 164), али данас их је много више што значи да један од циљева за његово усвајање, а то је да се не повећава број држава са нуклеарним оружјем, није испунио. Због тога ће тешко овај уговор имати у потпуности универзални карактер имајући у виду да се Северна Кореја, која има нуклеарно оружје, повукла из Уговора (Kapelańska-Pręgoska 2020, 142), а ни друге државе са нуклеарним оружјем, које не спадају у оних већ 5 набројаних му нису приступиле попут Индије, Израела (за Израел се верује да поседује нуклеарно оружје, мада ова држава то није ни потврдила, ни демантовала, а ни употребила нуклеарно оружје) или Пакистана. За државе које поседују нуклеарно оружје и као такве су препознате овим уговором стоји обавеза да не преносе нуклеарно оружје или контролу таквог оружја или нуклеарних експлозива било ком примаоцу било директно било индиректно. Такође, прописује обавезе и државама које немају нуклеарно оружје, као што је забрана преношења или контроле нуклеарног оружја или нуклеарних направа, као и забрана производње или примања помоћи у производњи нуклеарног оружја или направа (Firmage 1969, 722-723; Wirlich 1967, 1462-1463 и 1474; Kostić Šulejić 2022, 206-207). Овај уговор нуклеарним државама дозвољава коришћење нуклеарних материјала, односно коришћење нуклеарне енергије у мирољубиве сврхе и прописује да бенефити мирољубивог коришћења нуклеарних експлозива буду без дискриминације доступни и државама које немају нуклеарно оружје, али не предвиђа санкције или казне за кршење уговорних одредби (Sheldon 1996, 235, NPT 1968, Art. 4 and 5). Треба истаћи да Уговор о неширењу нуклеарног оружја у 6. члану „сваку страну уговорницу обавезује да води у доброј намери преговоре о ефикасним мерама за обуставу трке у нуклеарном наоружању у што краћем року и за нуклеарно разоружање, као и за закључење општег уговора о потпуном разоружању под стриктном и ефикасном међународном контролом“ (NPT 1968, Art. 6). Међутим, уговор не даје конкретне рокове за доношење споразума о комплетном

разоружању, а постоје и тумачења да, иако обавезује на преговоре, он не предвиђа обавезу постизања договора о комплетном разоружању (Ford 2007, 407). У теорији се поставља дилема да ли би се Уговор о забрани нуклеарног оружја могао сматрати испуњењем члана 6. или је у супротности са Уговором о неширењу нуклеарног оружја, односно да ли је забрана нуклеарног оружја алтернатива режиму неширења нуклеарног оружја или продужетак процеса неширења нуклеарног оружја, јер би хипотетички, унапређење режима неширења нуклеарног оружја требало да доведе до његове забране (Mikhailenko and Verbitskaya 2017, 215-216). Постоје мишљења да доношење Уговора о забрани нуклеарног оружја представља имплементацију члана 6. Уговора о неширењу нуклеарног оружја иако то није изричито наведено у Уговору о забрани нуклеарног оружја, али треба имати у виду да се наведени став доводи у питање имајући у виду да ниједна нуклеарна сила није учествовала у преговорима (Panico 2023, 1191; Zimmermann 2021, 331) и да овај документ треба посматрати изоловано (Patton, Phillipe and Mian 2019, 389). Када је у питању однос ова два међународна документа, постоје сличности и разлике. На пример, оба уговора предвиђају безбедносне аранжмане уговорних страна са Међународном агенцијом за нуклеарну енергију, али само Уговор о забрани нуклеарног оружја предвиђа апсолутну забрану нуклеарног оружја, док Уговор о неширењу нуклеарног оружја само нуклеарним државама, које су као такве препознате у овом Уговору, дозвољава његово поседовање. (Zimmermann 2021, 345). Такође, оба уговора уговорним странама омогућавају повлачење, а та одредба је у случају Уговора о неширењу нуклеарног оружја нашла примену када се Северна Кореја повукла (Thakur 2018, 72).

Још и пре доношења Уговора о забрани нуклеарног оружја, било је прогноза да је примена Уговора о неширењу нуклеарног оружја у кризи због неиспуњења свих договора о разоружању, непрекидног ширења нуклеарног оружја, селективних воља држава да примењују или прихвате овај Уговор, права на повлачење из Уговора и др. Такве прогнозе се поткрепљују чињеницама да нуклеарне државе више не желе да толеришу то што нуклеарне силе не приступају озбиљно разоружању (Horowitz 2015, 126 и 130-131). Упркос томе, Хоровиц (*Horowitz*) сматра да заправо државе са нуклеарним наоружањем имају највише интерес да овај уговор опстане – престанак његовог важења за њих би значио несигурност,

умањује њихово поверење у друге државе са нуклеарним оружјем и доводи у питање кредибилитет њихове речи као нуклеарних сила (Hogovitz 2015, 126 и 137). Он додаје да уколико велики број уговорних страна које немају нуклеарно оружје одлуче да га производе и повуку се из Уговора, он ће свакако пропасти (Hogovitz 2015, 141 и 146-148). Штавише, он се и даље сматра средством очувања глобалног мира и безбедности од претње ширења нуклеарног оружја (Panico 2023, 1201).

Остали уговори који се односе на нуклеарно оружје

Поред Уговора о неширењу нуклеарног оружја, који је можда и најпознатији, последњих 50-ак година било је још иницијатива о регулисању нуклеарног оружја. На пример, Уговор о забрани тестирања нуклеарног оружја у атмосфери, космосу и под водом (или Уговор о делимичној забрани тестирања) из 1963. године регулише тестирање нуклеарног оружја (Kapelanska-Pręgowska 2020, 144) као што и само име каже у атмосфери, у космосу и под водом. Али овај уговор дозвољава експлозије под земљом докле год се радиоактивни отпад налази на територији државе на којој је тестирање вршено (Willrich 1968, 1459). Такође, било је и иницијатива попут Уговора о свеобухватној забрани нуклеарних проба из 1996. године, који још увек није ступио на снагу и који би у потпуности забранио тестирање нуклеарног оружја (Ford 2007, 416).

За неке ауторе је Међународна конвенција о сузбијању аката нуклеарног тероризма из 2005. године значајна јер садржи механизме сарадње држава како би се спречило да нуклеарно оружје падне у руке терориста. Као недостатак овог документа наводи се да не садржи дефиницију нуклеарног тероризма, као и то да омогућава непримену одредби конвенције у случају оружаних сукоба јер се значајан део савремених оружаних сукоба заснива на борби против међународног тероризма (Mikhailenko and Verbitskaya 2017, 219).

Денуклеаризоване зоне

Уговори о стварању зона без нуклеарног оружја заправо предвиђају забрану употребе нуклеарног оружја на одређеној територији, односно региону. Михајленко и Вербицкаја (Mikhailenko and Verbitskaya) наводе да су прве иницијативе регионалне денуклеаризације почеле

50-их година прошлог века (Mikhailenko and Verbitskaya 2017, 219). Ови аутори сматрају да су споразуми о стварању слободних нуклеарних зона важни јер узимају у обзир специфичности сваког појединачног региона. Они указују да ће постепено доћи до формирања глобалне или светске зоне без нуклеарног оружја, али додају да је проблем настанка нових зона без нуклеарног оружја или ширење постојећих нерешив докле год има присуства нуклеарног оружја у државама које нису препознате као нуклеарне силе (Mikhailenko and Verbitskaya 2017, 219-220). Антарктик је прва денуклеаризирана зона на свету имајући у виду Антарктички споразум из 1959. године који прописује обавезу коришћења Антарктика у мирољубиве сврхе, али и забрањује нуклеарне експлозије и одлагање нуклеарног отпада на овој територији (Wirlich 1968, 1458; The Antarctic Treaty 1959, Art. 1 and Art. 5). Такође, Споразум о принципима управљања активностима држава у истраживању и коришћењу свемира укључујући Месец и друга небеска тела (Споразум о свемиру) из 1967. године забрањује постављање у орбиту око земље било какве објекте који носе нуклеарно оружје или било какво оружје за масовно уништење (Wirlich 1968, 1460; The Outer Space Treaty 1967, Art. 4). Уговори као што су, на пример, Споразум о забрани нуклеарног оружја у Латинској Америци и Карибима из 1967. године (Уговор из Тлателолка), Уговор о зони без нуклеарног оружја у Пацифику из 1985. године (Уговор из Раротонге), Уговор о зони без нуклеарног оружја у југоисточној Азији из 1995. године (Уговор из Бангкока), Уговор о зони без нуклеарног оружја у Африци из 1996. године (Уговор из Пелиндабе) или Уговор о зони без нуклеарног оружја у централној Азији из 2006. године (Уговор из Семипалатинска) на регионалном нивоу регулишу забрану нуклеарног оружја и механизме контроле и верификације, али пре Уговора о забрани нуклеарног оружја није било документа који би на општем нивоу регулисао ове забране (Goldblat 1997, 19; Sinha 2019, 96-97).

Уговори који регулишу оружане сукобе

И пре доношења Уговора о забрани нуклеарног оружја, бројни аутори су покушали да у већ постојећим уговорима који регулишу оружане сукобе пронађу одредбе које би се односиле и на забрану употребе ове врсте оружја. Шелдон (*Sheldon*) наводи да основе за забрану употребе нуклеарног оружја неки правници налазе већ у

Санкт Петербуршкој декларацији из 1868. године, Хашким конвенцијама из 1899. и 1907. године и Женевском протоколу (Протокол о забрани употребе у рату загушљивих, отровних или других гасова, као и бактериолошких метода ратовања). Као разлози наводе се да се Женевски протокол односи на сву врсту оружја која производи ефекте као отров или отровни гас чијом су употребом последице радијације сличне. Међутим, са друге стране су они који сматрају да је оваква аналогија неоправдана и да се споразуми који се односе на забрану употребе гасова и отровних супстанца не могу применити и на нуклеарно оружје, што сматра и Међународни суд правде (Sheldon 1996, 212-213, 244-245 and 258; Hrnjaz 2014, 121). Можда је највише дебате изазвала дилема да ли се може на нуклеарно оружје применити и Допунски протокол уз Женевске конвенције од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба (Протокол I). Члан 55. Протокола I, предвиђа „забрану коришћења метода или средства ратовања и чији је циљ, или од којих се може очекивати да проузрокују такво оштећење природне околине и да тиме штете здрављу или опстанку становништва“ (Protocol I to the Geneva Conventions 1977. Art 55). Али ни Протокол I Женевских конвенција не може се односити на забрану употребе нуклеарног оружја узимајући у обзир ставове појединих држава попут Белгије, Канаде, Француске, Немачке, Италије, Шпаније, Холандије, Велике Британије и Ирске које су понаособ на Протокол I уложиле готово исту интерпретативну декларацију у погледу ограничавања примене члана 55. само на конвенционално оружје. То значи да ове државе не прихватају важење овог члана у односу на примену оружја за масовно уништење, између осталог, и нуклеарног оружја (Milisavljević 2015, 73-74; Kapelańska-Pręgowska 2020, 146; Mikhailenko and Verbitskaya 2017, 218).

Напоследатку, остаје питање да ли би други међународни уговори који се односе на заштиту животне средине током оружаног сукба могли посредно да се односе и на примену нуклеарног оружја, као на пример Конвенција о забрани војне или било које друге непријатељске употребе техника које мењају животну средину – ЕНМОД конвенција (1976. године). Међутим, тешко се ЕНМОД конвенција може применити на нуклеарно оружје, јер док члан 2. захтева да промена животне средине мора бити намерна, нуклеарно оружје не мора да буде употребљено у намери да буде промењена животна средина (Hrnjaz 2014, 126).

Многи аутори повезују мотиве доношења појединих конвенција које регулишу употребу неке врсте оружја са Уговором о забрани нуклеарног оружја. На пример, Еванс (*Evans*) примећује да је доношење Конвенције о класичном оружју такође било мотивисано хуманитарним мотивима, али и мотивима безбедности државе. Међутим, наводи да је хуманитарни мотив у Уговору о забрани нуклеарног оружја био много доминантнији од безбедности државе (*Evans 2021, 63*). Такође, и за Конвенцију о забрани развоја, производње и стварања залиха бактериолошког (биолошког) и токсичног оружја и о њиховом уништавању (1972) и Конвенцију о забрани развоја, производње, складиштења и употребе хемијског оружја и о његовом уништавању (1993) се може рећи да је њихово доношење било мотивисано пре интересима суверенитета и заштите држава него хуманитарним мотивима (*Docherty 2018, 4*).

Не треба занемарити ни да има аутора који сматрају да је Уговор о забрани нуклеарног оружја, после Отава и Осло конвенције, трећи по реду инструмент који регулише забрану употребе једне категорије оружја. На пример, и Конвенција о забрани употребе, складиштења, производње и преноса противпешадијских мина и њиховом уништавању (Отава конвенција) из 1997. године и Конвенција о касетној муницији (Осло конвенција) из 2008. године, као и Уговор о забрани нуклеарног оружја садрже сет забрана како би забраниле употребу читаве једне категорије оружја (*Rietiker 2017, 23; Rietiker, Mohr and Toshinori 2022*). Ритикер (*Rietiker*) указује да су многе одредбе Уговора о забрани нуклеарног оружја преузете из Отава и Осло конвенције, као што је на пример члан 6. о помоћи жртвама, преузет из Конвенције о касетној муницији (*Rietiker 2017, 29-30*).

Заправо, долазимо до закључка да је Уговор о забрани нуклеарног оружја први свеобухватан међународни уговор који изричито прописује забране у погледу употребе нуклеарног оружја. Ако и Уговор о забрани нуклеарног оружја у многим сегментима подсећа на друге међународне документе, сваки од њих је донет под различитим околностима и у различитим условима и тако их треба и посматрати.

ОДНОС УГОВОРА О ЗАБРАНИ НУКЛЕАРНОГ ОРУЖЈА СА МЕЂУНАРОДНИМ ОБИЧАЈИМА

Чак и пре доношења уговора, водила се дилема да ли се забрана употребе нуклеарног оружја може препознати у правилима у међународног обичајног права. Пре свега, треба напоменути да су обичаји, као извор међународног јавног права у члану 38. статута Међународног суда правде дефинисани као „доказ опште праксе прихваћене као право“, који се састоји из два елемента – праксе и *opinio juris* (Milisavljević 2014, 234 и 238).

Када се пред Међународним судом правде (Суд) поставило питање о легалности употребе нуклеарног оружја, Суд је изнео да не постоји изричита забрана прописана међународним уговором и закључке је доносио на основу међународног обичаја. Од два елемента обичаја, Суд је закључио да постоји материјални елемент обичаја, односно пракса, пре свега због уздржавања од употребе нуклеарног оружја од 1945. године. Међутим, навео је да не постоје докази о постојању другог елемента, *opinio iuris*. Аргументи јесу били да су резолуције у Уједињеним нацијама у вези са овом темом усвајане са великим бројем гласова против или уздржаних. Томе треба додати и мишљење да су државе које имају нуклеарно оружје тврдили да не постоји свест о правној обавезности уздржавања од употребе овог оружја (Hrnjaz 2014, 121-122). Суд је закључио да би претња или употреба нуклеарног оружја била противна правилима међународног права која се примењују у оружаним сукобима у општем смислу, а нарочито противна принципима и правилима међународног хуманитарног права. Међутим, оно што је свакако изазвало критике јесте закључак да „Суд није у стању да коначно закључи да ли би претња употребом или употреба нуклеарног оружја била правоваљана или противправна у ситуацији крајње самоодбране, када би и сам опстанак државе био доведен у питање“.⁴ Наведени став је критикован јер је Суд, с једне стране, истакао да би употреба нуклеарног оружја како Хрњаз наводи углавном била забрањена правилима међународног права оружаног сукоба, а с друге стране, оваква формулација оставља простор за његову употребу у случају (крајње) самоодбране (Hrnjaz 2014,

⁴ Треба имати у виду да су судије око оваквог закључка биле веома супротстављених мишљења, 8 је гласало за а 7 против овог става. Видети: ICJ Advisory Opinion 1996.

123). Међутим, упркос ставовима појединих држава које сматрају законитом превентивну самоодбрану као реакцију на непосредну претњу оружаним нападом када превентивне радње не уроде плодом у случају потенцијалне употребе нуклеарног оружја против ње или њених савезника, Међународни суд правде је још 1986. године у случају Никарагва против Сједињених Америчких Држава истакао да превентивна самоодбрана није дозвољена и да су неопходни услови за самоодбрану нужност и сразмерност (Verbitskaya 2018a, 327). Став Међународног суда правде да није у стању да закључи о легалности употребе нуклеарног оружја у случају самоодбране оставио је простор за не само државне стратегије, већ и за теоријске поставке о могућој употреби нуклеарног оружја за заштиту суверенитета једне државе, па чак и у случају превентивне самоодбране. Међутим, и ту се наводи потреба поштовања критеријума пропорционалности, те да би употреба нуклеарног оружја у случају самоодбране била претерана уколико и напад не би био овим оружјем (Verbitskaya 2018b, 277-278).

Да ли и како у Уговору о забрани нуклеарног оружја можемо препознати елементе обичаја? Иако га нису све државе прихватиле, постоји став да ако га ратификује што већи број држава које би се придржавале уговора, онда може настати обичај о забрани употребе нуклеарног оружја који би био обавезујући чак и за државе које нису прихватиле споразум (Rietiker, Mohr and Toshinori 2022). Чак и ако хипотетички његове норме у неком тренутку постану део међународног обичајног права, који би за разлику од уговора који је обавезујућ само за државе које су га ратификовале био обавезујућ за све државе (Rietiker 2017, 25-26), поставља се питање њиховог дитета важења. Прво, треба узети у обзир услове које пракса мора да испуни да би се сматрало да је обичај настао. Не можемо очекивати да ће се све државе света придржавати такве праксе, већ да то чини претежан број држава које имају извесну специфичну тежину у међународном праву – да међу њима буду сталне чланице Савета безбедности, многољудне државе и државе са највећом територијом, затим различите верске групације и да постоји већи број држава које припадају различитим регионима. Укратко, према закључцима Комисије за међународно право, пракса мора бити довољно широко распострањена, затим репрезентативна, али и доследна (Milisavljević 2016). Друго питање које се поставља јесте улога државе приговарача на правило међународног

обичајног права у настајању – приговор мора бити јасно изражен, познат другим државама, улаган константно и континуирано. То значи да се дотично обичајно правило у настајању не примењује на државу приговарача (Milisavljević 2016). Неке државе, попут Сједињених Америчких Држава, Уједињеног Краљевства и Француске су у званичној изјави приликом доношења Уговора о забрани нуклеарног оружја истакле да не намеравају да потпишу и ратификују уговор и да неће бити промена у погледу правних обавеза за ове државе када је у питању нуклеарно оружје. Поменуте земље изразиле су намеру да не прихвате норму уговора уколико овај документ осликава или доприноси развоју међународног обичајног права и истакле су да желе да буду третиране као приговарачи. Према правилима међународног јавног права, приговарачи не могу да спрече настанак неког обичајног правила, али се обавезност тог правила неће односити на њих. Узимајући у обзир да су преговоре о Уговору о забрани нуклеарног оружја бојкотовале нуклеарне државе тешко можемо очекивати формирање обичаја као опште, континуиране и униформне праксе у погледу правила које забрањује употребу нуклеарног оружја (Kapelańska-Pręgowska 2020, 141; Zimmermann 2021, 351). Овај аргумент додатно појачавају и ставови Русије и Кине да неће прихватити допринос Уговора о забрани нуклеарног оружја у стварању међународног обичајног права (ICAN n. d. a; ICAN n. d. b). И у пракси Међународног суда правде стоји да и државе чији су интереси у питању морају да учествују у креирању обичаја, што би у овом случају свакако биле нуклеарне државе. Иако и државе које немају нуклеарно оружје имају интерес да се његова употреба забрани (Rietiker 2017, 26; Hrnjaz 2014, 122; Milisavljević 2016) јер могу бити погођене овом врстом оружја, свесни смо да без нуклеарних сила не можемо говорити о настанку општег, универзалног међународног обичаја о забрани употребе нуклеарног оружја. Сасвим би другачија ситуација била у погледу настанка норме *ius cogens*, и од тренутка настанка би се таква норма односила на све државе, без обзира на њихову вољу (Kapelańska-Pręgowska Julia 2020, 141-142).

ЗАКЉУЧАК

„Докле год је оружје за масовно уништење у поседу чак и једне појединачне државе, неће бити међусобног поверења и ту ће увек морати да буде „сигурносни вентил“ у уговорима о контроли нуклеарног оружја“ (Kopelańska-Pręgowska 2020, 140).

Иако би се на први поглед могло закључити да је Уговор о забрани нуклеарног оружја својеврсан крај еволутивног пута елиминисања нуклеарног оружја, стварност је заправо другачија. Главни проблем је што је такав споразум донет без сагласности држава које су главне нуклеарне силе – Сједињених Америчких Држава, Уједињеног Краљевства, Француске, Русије, Кине и њихових савезника, штавише, мимо њихове воље (Müller and Wunderlich 2020, 171; Baron, Davis Gibbons and Herzog 2020, 300; Panico 2023, 1193). Погрешно се сматрало да за овакав један документ није потребна сагласност нуклеарних сила и да ће до нуклеарног разоружања доћи само од себе (Docherty 2018, 12; Ritchie and Kmentt 2021, 72). Већина уговорница су заправо државе Азије, Африке, Латинске Америке које немају нуклеарни потенцијал нити политичку тежину када говоримо о нуклеарним проблемима (Lysenko and Ostapova 2022, 55).

И каква је, имајући у виду овакав став, будућност Уговора о забрани нуклеарног оружја? Посебно треба скренути пажњу да постоје мишљења да би свет био рањивији у случају отпочињања оружаног сукоба да нема нуклеарног оружја, јер би онда државе лакше улазиле у оружани сукоб са мање деструктивним оружјем (Zimmermann 2021, 320, 334, 352). С друге стране има и другачијих ставова. На пример, иако је Хенсон (*Hanson*) за елиминисање нуклеарног оружја истакла да је то један од најамбициознијих пројеката у међународној политици, додала је да су државе, упркос томе што су развијале нуклеарно оружје као централни елемент своје националне безбедности, истовремено развијале и табу против његове употребе илити норму о *неупотреби* (*a norm of non-use*), што је нашло свој доказ у доктрини одвраћања јер у нуклеарном рату нема победника. У том смислу, она сматра да поседовање нуклеарног оружја треба померити са „нормалног“ на нехумано, морално неприхватљиво и у крајњој линији на ненормалне елементе у међународним односима. Додала је да члан 6. Уговора о неширењу нуклеарног оружја прописује елиминацију нуклеарног оружја, а и да денуклеаризоване зоне представљају важан корак (Hanson

2018, 464-470). Она примећује да иако је уговор испреговаран између 130 држава, то не значи да ће разоружање бити моментално, већ да ће нуклеарно разоружавање зависити од политичких тензија нарочито јер уговор нису прихватиле кључне државе, тј. нуклеарне силе и њихови савезници. Она сматра да иако је овај споразум у овом тренутку само деклараторни, кроз пар деценија може се проширити број држава које га прихвате, а да ће временом нуклеарно оружје бити стигматизовано и делегитимизовано. Иако му нису све државе приступиле, што више држава овај уговор прихвати, то ће довести временом до дугорочних притисака и на нуклеарне силе и њихове савезнике поготову јер је и међу њима било интересовања за хуманитарну иницијативу и нуклеарно разоружање (Hanson 2018, 478-480). Ипак, на крају можемо закључити да је Уговор о забрани нуклеарног оружја донет преурањено. Без обзира на постепене кораке и оптимистичне ставове појединих аутора, нуклеарне силе ће још дуго своју нуклеарну доктрину заснивати на политици одвраћања и евентуалне употребе нуклеарног оружја само у случају самоодбране. То не значи да паралелно не треба потенцирати потребу забране нуклеарног оружја, али не треба очекивати да ће се таква врста разоружања догодити моментално и да ће увек тећи узлазном путањом. То показују и студије, као на пример, прогнозе Штокхолмског института за мировна истраживања да се у наредној декади очекује повећање нуклеарног арсенала (Hernández and Kimball 2022). Сличан став има и Кмент (*Kmentt*), који сматра да је нуклеарни ризик сада већи него у моменту када је уговор ступио на снагу имајући у виду модернизацију нуклеарних програма од стране држава, обновљену трку у наоружању и нови фронт пролиферације нуклеарног оружја. Међутим, он сматра да је овај уговор међународни притисак за конкретно нуклеарно разоружање од стране међународне заједнице, који ће, између осталог, радом држава уговорница омогућити да платформа за разоружање буде готова до тренутка када државе које имају нуклеарно оружје буду биле спремне да приступе уговору (Kmentt 2023).

РЕФЕРЕНЦЕ

- Baron, Jonathon, Rebecca Davis Gibbons, and Stephen Herzog. 2020. "Japanese Public Opinion, Political Persuasion, and the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons." *Journal for Peace and Nuclear Disarmament* 3 (2): 299–309. doi: 10.1080/25751654.2020.1834961.
- Borrie, John. 2021. "An Introduction to Implementing the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons." *Journal for Peace and Nuclear Disarmament* 4 (1): 1–12. doi: 10.1080/25751654.2021.1947460.
- Docherty, Bonnie. 2018. "A 'light for all humanity': the treaty on the prohibition of nuclear weapons and the progress of humanitarian disarmament." *Global Change, Peace & Security*: 1–24. doi: 10.1080/14781158.2018.1472075.
- Evans, Christopher P. 2021. "Questioning the status of the treaty on the prohibition of nuclear weapons as a 'humanitarian disarmament' agreement." *Utrecht Journal of International and European Law* 36 (1): 52–74. doi: <http://dx.doi.org/10.5334/ujel.532>.
- Firmage, Edwin Brown. 1969. "The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons." *The American Journal of International Law* 63 (4): 711–746.
- First Meeting of States Parties to the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons [TPNW/MSP], TPNW/MSP/2022/6, Report of the first Meeting of States Parties to the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons adopted in Vienna, 21–23 June 2022.
- Ford, Christopher A. 2007. "DEBATING DISARMAMENT: Interpreting Article VI of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons." *Nonproliferation Review* 14 (3): 401–428. doi: 10.1080/10736700701611720.
- Goldblat, Jozef. 1997. "Nuclear-Weapon-Free Zones: A History and Assessment." *Nonproliferation Review* 4 (3): 18-32.
- Hanson, Marianne. 2018. "Normalizing zero nuclear weapons: The humanitarian road to the Prohibition Treaty." *Contemporary Security Policy* 39 (3): 464–486. doi: 10.1080/13523260.2017.1421344.
- Hernández, Gabriela Rosa, and Daryl G. Kimball. 2022. "States-Parties Meet on Nuclear Arms Ban Treaty." *Arms Control Association*. <https://www.armscontrol.org/act/2022-07/news/states-parties-meet-nuclear-arms-ban-treaty>.
- Horowitz, Liviu. 2015. "Beyond Pessimism: Why the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons Will Not Collapse." *Journal of*

- Strategic Studies* 38 (1-2): 126–158. doi:10.1080/01402390.2014.917971.
- Hrnjaz, Miloš. 2014. „Legalnost upotrebe нуклеарног оружја у оружаном sukobima: ograničenja u vezi sa zaštitom čovekove životne sredine.“ *Godišnjak Fakulteta političkih nauka u Beogradu* 8 (12): 115-132.
- Hymans Jacques E.C. 2010. “When does the state become a “nuclear weapon state”?” *Nonproliferation Review* 17 (1): 161–180. doi: 10.1080/10736700903484728.
- International Court of Justice [ICJ], *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion of 8 July 1996, I.C.J. Reports.
- Kapelańska-Pręgoska, Julia. 2020. “Freedom from Nuclear Weapons? IHRL and IHL perspective vs State-centred approach.” *The Age of Human Rights Journal* 14: 137–153. doi: 10.17561/tahrj.v14.5481.
- Kostić Šuleić, Marina. 2022. *Strateška stabilnost u multipolarnom svetu*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- Kmentt, Alexander. 2023. “The ban treaty, two years after: A ray of hope for nuclear disarmament.” *Bulletin of the Atomic Scientists*. <https://thebulletin.org/2023/01/the-ban-treaty-two-years-after-a-ray-of-hope-for-nuclear-disarmament/>.
- Lopičić Jančić, Jelena i Ljubica Vasić. 2023. “Uticaj razvoja оружја kroz istoriju i zaštita civilnog stanovništva – pitanje primene međunarodnih konvencija.” *Srpska politička misao* 3 (81): 207-226. doi: 10.5937/spm81-45593.
- Lysenko, Mikhail and Anastasya Ostapova. 2022. “The Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons: Is There a Better Alternative?” *Moscow Journal of International Law* 1: 52-64. DOI: <https://doi.org/10.24833/0869-0049-2022-1-52-64>.
- Mikhailenko E. B., and Verbitskaya T. V. 2017. „Formation of international ban on nuclear weapons’ regime.“ *Электронное научное издание «Военное право»* 5 (45): 215-227.
- Milislavljević, Bojan. 2014. „Uloga običaja u modernom međunarodnom pravu i značaj za međunarodne integracije Republike Srbije.“ *Srpska politička misao* 46 (4): 233-246.
- Milislavljević, Bojan. 2015. “Zaštita životne sredine u oružanim sukobima.” *Bezbednost*. 57 (3): 71-88.
- Milislavljević, Bojan. 2016. *Međunarodno običajno pravo*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet.

- Müller, Harald, and Carmen Wunderlich. 2020. "Nuclear Disarmament without the Nuclear-Weapon States: The Nuclear Weapon Ban Treaty." *Dædalus* 149 (2): 171–189. doi: 10.1162/daed_a_01796.
- Onderco, Michal. 2017. "Why nuclear weapon ban treaty is unlikely to fulfil its promise." *Global Affairs* 3 (4-5): 391–404. doi: 10.1080/23340460.2017.1409082.
- Panico, Carolina. 2023. "Challenging war traditions: humanitarian discourse and the nuclear prohibition treaty". *International Affairs* 99 (3): 1191-1210.
- Patton, Tamara, Sébastien Philippe, and Zia Mian. 2019. "Fit for Purpose: An Evolutionary Strategy for the Implementation and Verification of the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons." *Journal for Peace and Nuclear Disarmament* 2 (2): 387–409. doi: 10.1080/25751654.2019.1666699.
- Podvig, Pavel. 2021. "Practical Implementation of the Join-and-Disarm Option in the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons." *Journal for Peace and Nuclear Disarmament* 4 (1): 34-49. doi: 10.1080/25751654.2021.1936993.
- Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the protection of victims of international armed conflicts [Protocol I], UNTS 1125, I-17512.
- Rietiker, Daniel, Manfred Mohr, and Toshinori Yamada. 2022. *Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons - A Commentary Article by Article*. Berlin: International Association of Lawyers Against Nuclear Arms.
- Rietiker, Daniel. 2017. "New Hope for Nuclear Disarmament or "Much Ado About Nothing?": Legal Assessment of the New "Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons" and the Joint Statement by the USA, UK, and France Following its Adoption." *Harvard International Law Journal* 59: 22-32.
- Ritchie, Nick and Alexander Kmentt. 2021. "Universalising the TPNW: Challenges and Opportunities". *Journal for Peace and Nuclear Disarmament* 4 (1), 70-93. DOI: 10.1080/25751654.2021.1935673
- Sheldon, Jill M. 1996. "Nuclear Weapons and the Laws of War: Does Customary International Law Prohibit the use of Nuclear Weapons in all Circumstances?" *Fordham International Law Journal* 20 (1): 181-262.
- Sinha, Sreoshi. 2019. "Nuclear Weapons and International Law." *AIR POWER Journal* 14 (2): 81-110.

- Thakur, Ramesh. 2018. "The Nuclear Ban Treaty: Recasting a Normative Framework for Disarmament." *The Washington Quarterly* 40 (4): 71-95. doi: <https://doi.org/10.1080/0163660X.2017.1406709>
- The Antarctic Treaty, 1 December 1959, UNTS 402, I-5778.
- The International Campaign to Abolish Nuclear Weapons. [ICAN] n. d. a. "China." Last accessed on 25. november 2022. <https://www.icanw.org/china>.
- The International Campaign to Abolish Nuclear Weapons. [ICAN] n. d. b. "Russia." Last accessed on 25. November 2022. <https://www.icanw.org/russia>.
- Treaty on principles governing the activities of States in the exploration and use of outer space, including the moon and other celestial bodies [The Outer Space Treaty], 10 October 1967, UNTS 610, I-8843.
- Treaty on Prohibition Nuclear Weapon [TPNW], 7 July 2017, UNTS 3380, I-56487.
- Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons [NPT], 1 July 1968, UNTS 729, I-10485.
- United Nations. 2021a. "Treaty on Prohibition Nuclear Weapons." *United Nations Office for Disarmament Affairs*. Last accessed on 25. november 2022. <https://treaties.unoda.org/t/tpnw>.
- United Nations. 2021b. "Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons." *United Nations Office for Disarmament Affairs*. Last accessed on 25. november 2022. <https://treaties.unoda.org/t/npt>.
- Verbitskaya T. V. 2018a. "Is the preventive self-defense of the state legitimate in the event of the use of nuclear weapons against it?" *Электронное научное издание «Военное право»* 6 (52): 327-331.
- Verbitskaya T.V. 2018b. "The correlation between the prohibition of the use of nuclear weapons in international humanitarian law and the right of the State to self-defense." *Электронное научное издание «Военное право»* 3 (49): 275-279.
- Willrich, Mason. 1968. "The Treaty on Non-Proliferation of Nuclear Weapons: Nuclear Technology Confronts World Politics." *The Yale Law Journal* 77 (8): 1447-1519.
- Zimmermann, Ruben. 2021. "Der Atomwaffenverbotsvertrag –Bann der Atombombe oder reine Symbolpolitik?" *Studentische Zeitschrift für Rechtswissenschaft Heidelberg Wissenschaft Online* 2: 319-354. doi: <https://doi.org/10.11588/srzwo.2021.2.85611>.

Katarina Arsić*

Faculty of Law – University of Belgrade

TREATY ON PROHIBITION OF NUCLEAR WEAPONS – POSITION, IMPLEMENTATION AND SIGNIFICANCE

Resume

Although there was a opinion that the Treaty on Prohibition of Nuclear Weapons would represent the end of the era of the development of this type of weapon and the threat of nuclear war, this did not happen, having in mind that no country possessing a nuclear arsenal have acceded to the Treaty yet. The paper analyzes the main aspects of this document, its advantages and disadvantages. Additionally, using a comparative method, we will try to determine the relationship of this treaty with other sources of international public law, primarily treaties that may refer to the use of nuclear weapons, but also customs. Special attention is given to the influence of the Advisory Opinion of the International Court of Justice on the legality of the use of nuclear weapons on the attitudes of states on the permissibility of the use of nuclear weapons. At the end, taking into account the current political and social circumstances in international relations and the opinions of international law theorists, we will try to answer the question why this treaty is still important, because nuclear weapons are the tool may be played by nuclear powers, especially in terms of their potential use in the case of self-defence.

Keywords: Treaty on Prohibition of Nuclear Weapons, international customs, nuclear powers, international humanitarian law, denuclearized zones

* E-mail address: katarina.arsic16@gmail.com.

* Овај рад је примљен 14. маја 2024. године, а прихваћен на састанку редакције 8. јула 2024. године.